

РАЗВИТИЕ НА ОТНОШЕНИЯТА МЕЖДУ КИТАЙ И САЩ И ВЛИЯНИЕТО НА ТЯХНАТА ДИНАМИКА ВЪРХУ СТРАНИТЕ ОТ ЦЕНТРАЛНА И ИЗТОЧНА ЕВРОПА

Нако Стефанов

Софийски университет, България

DEVELOPMENT OF CHINA – US RELATIONS AND THE IMPACT OF THEIR DYNAMICS ON THE COUNTRIES OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE

Nako Stefanov¹

Sofia University, Bulgaria

Abstract: The importance and relevance of tracking and analyzing China-US relations, which are today key global countries with a huge impact on the world, can hardly be questioned. The aims of this study are, on the one hand, to examine and understand how these relations have developed over time, especially since initially the United States and then the PRC became global powers. On the other hand, the author analyses problem of how the dynamics of these relations affect the countries of Central and Eastern Europe, which are today mainly under the “lid” of the influence of the West.

Keywords: Sino-American relations in history; PRC-US relations from the beginning of the second decade of the 21st century until today; Impact of the PRC-USA relations on the countries of Central and Eastern Europe

¹ Nako Stefanov – Professor, Dr. Habilis (in Philosophy), Ph.D. (in History), Researcher of the countries of East, South and Southeast Asia. He specializes in politics and economics. He lectures at St. Kliment Ohridski Sofia University and other Bulgarian universities. Author of over 80 monographs, textbooks and books, including: “Innovative development of the countries of East Asia – Japan, Korea and China”, Sofia, “East-West”, 2011, “State and political system of Japan”, Sofia, “Propeller”, 2014, Encyclopedia Niponika, S. “Propeller”, 2015, and co-author, with E. Kandilarov, of “Japan – Economy, Technology, Innovation and Governance”, Sofia, “East-West”, 2012, and also co-authored with A. Koleva – “Social-economic development of China – from Ancient Time to the present day”, Sofia, “East-West”, 2015. Honorary President of the Confucius Institute – Sofia

Въведение

Значението и актуалността на проследяването и анализирането на отношенията между Китай и САЩ, които днес са ключови глобални държави с огромно влияние върху света, трудно могат да бъдат поставени под въпрос. Целите на даденото изследване са, от една страна, да проучи и разбере как тези отношения са се развили в течение на времето, особено след като първоначално Съединените щати, а след това и КНР, станаха глобални сили. От друга страна, се прави анализ на развитието на тези отношения в съвременното им състояние и как това се отразява на глобалната динамика като цяло. Тези цели се постигат чрез следните задачи, структурирани в основните раздели на изследването:

1. Развитие на китайско-американските отношения в историята – от „ниския профил“ на тези отношения в края на XVIII век до пика на същите в епохата на „Кимерика“;

2. Динамика на отношенията между КНР и САЩ в условията, когато и двете страни са глобални фактори – втората половина на второто десетилетие на XXI век до днес;

Вместо заключение – въздействие на динамиката на отношенията на глобалните фактори КНР-САЩ върху страните от Централна и Източна Европа.

Основната теза на доклада относно развитието на отношенията между Китай и САЩ се разкрива от два ключови момента:

- Динамиката на отношенията между Китай и САЩ преминава през различни периоди, които имат различен характер. Това продължава до момента, в който КНР се трансформира още в края на първото десетилетие на този век като глобална геоикономическа сила и обратно – САЩ предвид „Глобалната криза 2008 – 2010 г.“ демонстрират определени слабости. В резултат на това естеството на техните отношения и взаимодействия започва значително да се изменя и да се характеризира със засилващо се напрежение;

- Динамиката на взаимоотношенията и взаимодействията между КНР и САЩ от началото на XXI век влияе все повече върху разширяващ се кръг от държави. Днес този кръг започва да придобива глобални размери. В основата на тези взаимодействия е виждането за развитието на света като цяло. В случая визията на САЩ е съхраняването на еднополярния свят начело със Запада. При което тази монополярност предполага определена структурираност. На върха е САЩ и по-общо англосаксонският свят. На второ място са ядрото на ЕС – Германия, Франция, Холандия и Белгия. На трето и по-нататък – различни, доминирани от САЩ, страни – Япония

и прочее, както и такива, доминирани от ядрото на ЕС – Италия, Испания и прочее. Несъмнено днес поддържането на монополярност става нещо все по-трудно. На САЩ се налага да прави трудни компромиси. Какви ще бъдат те по-нататък, е трудно да се прогнозира. В сегашния момент КНР застъпва позицията за многополярен свят, която платформа съвпада с вижданията на Руската федерация, като третият глобален геополитически играч. Към такава позиция се придържат и редица други страни, чиито обаче взаимоотношения с Китай невинаги са еднозначни, като например Индия и даже СР Виетнам.

1. Развитие на китайско-американските отношения в историята – от „ниския профил“ на тези отношения в края на XVIII век до пика на същите в епохата на „Кимерика“

Първоначална фаза на взаимно опознаване и „нисък профил“ на отношенията между Китай и САЩ

Кораб, наречен „Императрица на Китай“, става първият кораб, който отплава от Съединените щати за Китай, пристигайки в Гуанджоу (Кантон) през август 1784 г. Представителят на собственика на кораба, Самюел Шоу, е назначен за неофициален консул от Конгреса на САЩ, но той не осъществява контакт с китайски официални лица и не получава дипломатическо признание за Съединените щати.²

САЩ и Китай в първата половина на „Епохата на унижението на Поднебесната империя“

Китайската „Епоха на унижение“ започва с Опиумните войни – 1839–1842 г. и 1856–1860 г. Първата е водена от Великобритания срещу Цински Китай и завършва с поражение за китайската страна.

Във втората Опиумна война към британците се присъединява и Франция и пак следва поражение за Поднебесната империя. Китай постепенно губи част от територията си, отдадена под наем на чужди сили. Страната се превръща в полуколония на редица западноевропейски страни, към които се включват САЩ и Япония.

След пораженията в двете Опиумни войни (1840–1842 и 1850–1856) властите на династията Цин са принудени да премахнат ограниченията върху дейността не само на чуждестранните търговци, но и на протес-

² <https://history.state.gov/countries/issues/china-us-relations/>, [Accessed 11.11.2021].

тантските мисионери. Въвеждането на християнските ценности е много успешно. Най-кървавото въстание в историята на Китай, Тайпинската война (1850–1864), се разгръща под християнските лозунги за братство и равенство. Хонг Сюцюан, който става лидер на „Небесната държава на Великото равенство“, нарича себе си Син Божи и по-малък брат на Исус Христос. Американските мисионери са най-многобройните, активни и богати. Те строят не само църкви, но и болници, училища и дори университети. И милиони обикновени китайци, и представители на елита стават християни. Едва победата на Китайската комунистическа партия през 1949 г. слага край на дейността на протестантските мисионери.

Период на постепенна промяна на позицията на САЩ спрямо Китай след Първата световна война и преход към сътрудничество в борбата срещу милитаристична Япония

През 1942 г. Съединените щати и Китай сформират военновременен съюз срещу Имперска Япония. Президентът Рузвелт изпраща генерал Джоузеф Стилвел в Чунцин като главен военен съветник на САЩ на китайското правителство, представено от Гоминдан-а и командир на американските сили в Китай.

Материалната помощ от Съединените щати е ограничена от трудността за доставки до Чунцин особено след като Япония установява контрол над Бирма след редица боеве с британските войски през май 1942 г. Тогава е прерязан Бирманският път, който е спасителната линия за Китай. След това американските пилоти са принудени да карат доставките от Индия. Това сътрудничество продължава до края на Гражданската война между Гоминдан-а и Китайската комунистическа партия, която завършва с победата на китайските комунисти.

Китай и САЩ в периода на пълно замразяване и враждебност в отношенията 1949 – края на 60-те години на XX век

След Втората световна война Съветският съюз и Съединените щати влизат в конфликт, наречен „Студена война“, който се състои главно от политически и икономически сблъсъци. На 1 октомври 1949 г. с победата в Гражданската война и прогонването на Гоминдан-а от континента, лидерът на ККП Мао Дзедун провъзгласява създаването на КНР. С това фактически страната става част от “Рех Sovietica” в противопоставянето срещу “Рех Americana”. В рамките на тази т.нар. „Студена война“ има „горещи конфликти“, сред които Корейската война (1950–1953) е сред най-мащабните. В Корейската война китайската и американската армия

се срещат на бойното поле, като бовете завършват с примирие. Така или иначе отношенията между двете страни са на точка на замръзване и са изпълнени с враждебност.

Период на преодоляване на враждебността между Китай и САЩ – началото на 70-те – края на 70-те години на XX век

В първи публичен знак за затопляне на отношенията между Вашингтон и Пекин китайският отбор по пинг-понг кани членове на отбора на САЩ в Китай на 6 април 1971 г. на гости. През февруари 1972 г. президентът Ричард Никсън прекарва осем дни в Китай, през които се среща с председателя Мао и подписва Шанхайското комюнике с премиера Джоу Енлай.

Комюникето поставя основата за подобряване на отношенията между САЩ и Китай, като позволява на Китай и Съединените щати да обсъждат трудни въпроси, особено Тайван. Нормализирането на отношенията между двете страни напредва бавно през голяма част от десетилетието.

Начало на реформите в Китай и мащабно засилване на взаимодействията между КНР и САЩ

От края на 1979 г. ККП под ръководството на Дън Сяопин стартира икономическа реформа с цел подобряване на живота на гражданите на КНР и ускоряване на икономическото и технологичното развитие на Китай. Един от основните аспекти на това е отварянето на вратите за чуждестранни инвестиции и бизнес. Компании от Съединените щати, Западна Европа и Япония започват да се стичат в Китай, за да се възползват от новите възможности. Страната започва да регистрира бърз растеж и разширяне на износа в резултат на чуждите инвестиции, внедряване на нови технологии и включване и включване в западните производствено-технологични вериги и мрежи.

Благодарение на подобряването и засилването на китайско-американските отношения Китай сключва споразумения с МВФ и Световната банка.

Взаимодействия между Китай и САЩ – от „Кимерика“ до „Облачната война“

През 2006 г. американците Найл Фъргюсън и Мориц Шуларик създават термина Chimerica (Кимерика), който отразява тесните икономически отношения между Китай и САЩ. През септември 2008 г. Китай изпревар-

ва Япония, за да стане най-големият притежател на американски дълг или съкровищни ценни книжа с около 600 милиарда долара.

Нарастващата взаимозависимост между икономиките на САЩ и Китай става очевидна, тъй като финансовата криза заплашва световната икономика, подклаждайки опасенията относно икономическите дисбаланси между САЩ и Китай. През 2010 г. след „глобалната криза“ Китай става втората по големина икономика в света с общ БВП от 5,88 трилиона долара за 200 г., в сравнение с 5,47 трилиона долара на Япония. През 2010 г. главният икономист на Goldman Sachs Джим О'Нийл заявява, че Китай ще изпревари по номинална стойност Съединените щати като икономика номер едно в света до 2027 г.

В есе за външна политика през 2011 г. американският държавен секретар по това време Хилари Клинтън очертава „връщане“ на САЩ към Азия (U.S. “pivot” to Asia). Призивът на Х. Клинтън за „увеличаване на инвестициите и усилията – дипломатически, икономически, стратегически и други – в Азиатско-тихоокеанския регион“ се разглежда като ход за противодействие на нарастващото влияние на Китай. През същата година на срещата на върха на Азиатско-тихоокеанското икономическо сътрудничество президентът на САЩ Барак Обама обявява, че Съединените щати и осем други държави са постигнали споразумение за Транстихоокеанското партньорство – многонационално споразумение за свободна търговия. По-късно Обама обявява планове за разполагане на 2500 морски пехотинци в Азия.

„Кимерика“ като „симбиоза“ между тласкан от износа модел на развитие на Китай и модела на свръхпотребление на САЩ по думите на един от създателите на неологизма „Кимерика“ – Н. Фъргюсън (Niall Ferguson), се явява „финансов брак“.³ В резултат на тази симбиоза КНР успява да „учетвори“ своя БВП в периода 2000–2008 г., т. е. от началото на XXI век до началото на „Глобалната криза“. В същото това време потреблението на САЩ надхвърля националния доход с 45%, т. е. те потребяват с 45% повече, отколкото създават. 1/3 от това американско свръхпотребление идва за сметка на закупуването на китайски стоки.

Крайъгълни камъни на китайската стратегия на развитие са привличането на преки чужди инвестиции (ПЧИ) и увеличаващият се износ в резултат на произведените от Китай стоки. За тази цел освен ниската цена на работната ръка, осигуряваща свръхпечалби на инвеститорите, е нужно поддържането и на политика на нисък курс на юана. Особено след прие-

³ Ferguson N. “The End of Chimerica: Amicable Divorce or Currency War?” в http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/2019/end_of_chimerica.html, [Accessed 10.11.2021].

мането на КНР в Световната търговска организация през 2001 г. износът, който през 2000 г. е в размер на 250 млрд. щатски долара, достига през 2008 г. 1,3 трилиона щатски долара, а положителният баланс от 17 млрд. през 2001 г. стига до 400 млрд. щатски долара в края на 2008 г.⁴

Съответно Китай влага тези „излишъци“ в закупуването на американски ценни книжа, като по този начин стимулира печатането на долари, от една страна, а от друга, поддържа нисък курса на юана. Тези валутни интервенции на Китай, осигуряващи конкурентни предимства на китайския износ имат за цел и да формират валутни резерви като гаранция срещу риска, свързан с по-нататъшната финансова интеграция на КНР.

Какъв може да бъде този риск, демонстрира по един убедителен начин Азиатската финансова криза през 1997 – 98 г. Така например Азиатската криза започва с това, че САЩ и ключови западноевропейски страни осъществяват настъпление чрез едновременна и явно синхронизирана промяна на курса на долара и на основните валути на страните от ЕС срещу редица азиатски парични единици. Това на пръв поглед елементарно действие на валутните пазари става един от ключовите фактори за финансовия срив в редица от тези страни. Резултатът за ключовите западноевропейски страни е постигането на доминиращи позиции на стоковите пазари, а за САЩ – получаването на подобна доминация на финансовите такива, най-вече над Япония.

Така или иначе в резултат на динамичното развитие на Китай, за което несъмнено допринася явлението „Кимерика“, както и на „Глобалната криза“, едни от факторите за възникването на която несъмнено стават свръхпотреблението на САЩ, американската деиндустриализация и натрупаният огромен американски дълг, светът става свидетел на значителна промяна в икономическия баланс на сили. В крайна сметка със започването на „Глобалната криза“ стартира процес на дезинтеграция на симбиозата „Кимерика“.

По този повод споменатият вече Фъргюсън призовава „бракът по сметка“ между САЩ и Китай да завърши с приятелски развод, а не с финансови войни. Така или иначе, въпреки че търговско-икономическите, както и инвестиционни взаимоотношения и взаимодействия между КНР и САЩ в една или друга форма продължават да се развиват, между двете страни все повече и повече започват да „прехвърчат искри“. Фактически „Кимерика“ остава в историята. Опитите за „рестартиране“ на активни взаимодействия между САЩ и КНР в един по-различен формат от типа „Г-2“ (G 2) нямат успех.

⁴ Там.

Фактически „Глобалната криза“ (2008–2010 г.) слага окончателен край на явлението „Кимерика“, т.е. относително безконфликтната симбиоза между САЩ и КНР, при която всеки преследва свои цели, но в определен период от време тези цели са съвместими. Стартира процес на увеличаването на зоните на сблъсък, за което безспорно допринася тенденцията на смяна на силовите полюси в сферата на икономиката и превръщането на Китай в най-голяма промишлена държава с перспектива да стане в обозримо бъдеще най-голямата световна икономика.

2. Динамика на отношенията между КНР и САЩ в условията, когато и двете страни са глобални фактори – втората половина на второто десетилетие на XXI век до днес

Краят на „Кимерика“, начало на „Облачната война“ и неуспехът с Г-2

В условията на знаменателна смяна в глобалната икономика, където САЩ започват да отстъпват първенството в света по размер на БВП, изчислен по паритет на покупателната способност, в полза на КНР (по данни на МВФ Китай през октомври 2014 г. увеличава дела си в световното производство до 16,48% – срещу 16,28% на американската икономика⁵), ставаме свидетели на сложна, внимателна, многоходова и нееднозначна геополитическа и геоикономическа игра между двете страни. След като от началото на т.нар. „Глобална криза“ окончателно е погребан феноменът „Кимерика“, „играта“ се осъществява днес между два полюса – Г-2 и „Облачната война“. Пространството между тези два полюса предоставя различни възможности, влияещи се от множество фактори.

Първият от тези полюси може да наречем „Г-2“ (на английски език е известен като Group of Two (G-2 или G2)). Инициативата за изграждане на „Г-2“ принадлежи на американския „истеблишмънт“. Под този термин се разбира създаването на неофициални специални отношения между САЩ и КНР. Същността на идеята представлява опит на същия този „истеблишмънт“ да форматира „двуполюсна схема“ на глобален баланс, подобен на този по време на „Студената война“. Тогава всички световни конфликти и сблъсъци се решават в крайна сметка от двете „свръхсили“, тъй като тяхното нерешаване би означавало термоядрена война, съдържаща опасността от унищожаване на човечеството.

⁵ <https://www.businessinsider.com/china-overtakes-us-as-worlds-largest-economy-2014-10>. [Accessed 01.09.2018].

Но съществува и едно сериозно различие – навремето между двете „свръхсили“ – САЩ и СССР, нивото на икономическа взаимозависимост е минимална. Съвсем друг е случаят със САЩ и КНР, където се наблюдава силно икономическо взаимодействие. КНР междувременно в този момент е вече вторият най-голям външнотърговски партньор на САЩ след Канада, а също така държи най-голям дял от външния дълг на САЩ.

Концепцията за „Г-2“ за първи път е предложена от икономиста Бъргстен (C. Fred Bergsten) през 2005 г. По-късно активен поддръжник на тази идея става Зб. Бжежински (Zbigniew Brzezinski), който през 2009 г. на среща в Пекин, където се отбелязват 30 години от създаването на официални дипломатически връзки между САЩ и КНР, излиза публично с нея. Други видни представители на същия този американски „истеблишмънт“, като Робърт Зелик (Robert Zoellick), бивш президент на Световната банка (World Bank), както и Джъстин Лин (Justin Yifu Lin), бивш главен икономист на същата банка и неин старши вицепрезидент, поддържат тезата, че „Г-2“ ще играе решаваща роля за икономическото възстановяване от „Глобалната криза“, за което САЩ и Китай трябва да работят заедно. Те заявяват, че „без силна „Г-2“, „Г-20“ (групата от 20-те най-големи икономики в света) ще бъде разочарование“.⁶ Към тях се присъединява Дейвид Милибанд (David Miliband), външен министър на Великобритания, предлагаш интеграция на ЕС към „Г-2“, така че да бъде създаден „Г-3“.

Следва да се каже, че официалната реакция на КНР е, че Китай не е съгласен „Г-2“ да взема решения за всички останали и предпочита многополярен свят. Министър-председателят на страната, в този момент Вън Дзябао, предава тази позиция на своята страна на президента на САЩ Барак Обама по време на посещението на последния в Пекин.

Що се отнася до т. нар. „Облачна война“, на английски език – “Cloudy War”, това е термин, изразяващ усилията на САЩ за „сдържане“ на КНР. Същата, за разлика на т. нар. „Студена война“ (Cold War) между СССР и САЩ, по чиято формула е изковано понятието „Облачна война“, в рамките на която са минимални икономическо-търговските взаимоотношения, се характеризира с активни стопански взаимодействия. Именно това налага внимателно да се преценяват действията за „сдържане“, така че да не си нанесат сами щети и загуби.

Важен момент в китайско-американските отношения става предложеното по времето на президента Обама т. нар. Транс-Тихоокеанско партньорство (ТТП/ The Trans-Pacific Partnership – TPP) или Транс-Тихо-

⁶ “Robert B. Zoellick and Justin Yifu Lin – Recovery: A Job for China and the U.S.” в <http://www.washingtonpost.com>. 2009-03-06. [Accessed 01.11.2021].

океанското споразумение за партньорство. Представлява търговско споразумение между Австралия, Бруней, Канада, Чили, Япония, Малайзия, Мексико, Нова Зеландия, Перу, Сингапур, Виетнам и Съединените щати. Подписано е на 4 февруари 2016 г. ТТП се разглежда като насочено срещу КНР споразумение, което да „сдържа“ в геоикономически план китайската търговско-икономическа експанзия. Следва да отбележим, че новоизбраният през есента на 2016 г. президент на САЩ Доналд Тръмп оттегля подписа на САЩ от ТТП през януари 2017 г. Съответно споразумението не може да бъде ратифицирано според изискванията и не влиза в сила. Останалите страни договорят ново търговско споразумение, наречено „Всеобхватно и прогресивно споразумение за Транс-Тихоокеанско партньорство“.

Търговската война на президента Тръмп срещу КНР

На 8 ноември 2016 г. милиардерът Доналд Тръмп печели надпреварата в президентските избори на САЩ срещу кандидата на Демократическата партия Хилари Клинтън. Лозунгите, които издига Тръмп в рамките на предизборната кампания, се характеризират с изключително предизвикателство, доколкото те косвено критикуват неолибералното статукво, което почти открито е обвинено за относителния упадък, в който се намират САЩ. Тези лозунги се простират от „Да направим Америка отново велика“ през „Да направим Америка отново горда“ до „Да накараме Америка пак да работи“.

Следва да се напомни, че още в началото на второто десетилетие на XXI век започва нарастването на търговското напрежение между КНР и САЩ. Търговският дефицит на САЩ с Китай нараства от 273,1 милиарда долара през 2010 г. до рекордните 295,5 милиарда долара през 2011 г. Увеличението представлява $\frac{3}{4}$ от ръста на търговския дефицит на САЩ за 2011 г. През март с.г. Съединените щати, ЕС и Япония подават „искане за консултации“ с Китай в Световната търговска организация относно ограниченията, които налага КНР за износ на редки метали. Съединените щати и техните съюзници твърдят, че китайската квота нарушава международните търговски норми, принуждавайки мултинационалните фирми, които използват металите, да се преместят в Китай. Китай нарича този ход „прибързан и несправедлив“, като същевременно обещава да защитава правата си в търговски спорове.

Когато идва на власт, администрацията на Тръмп обявява мита върху китайския внос на стойност най-малко 50 милиарда долара в отговор на това, което Белият дом твърди, че е китайска кражба на технологии и ин-

телектуална собственост на САЩ. Следват митата върху вноса на стомана и алуминий, а след това мерките са насочени към стоки, включително дрехи, обувки и електроника, и ограничават някои китайски инвестиции в Съединените щати. Китай налага ответни мерки в началото на април върху редица американски продукти, предизвиквайки опасения от търговска война между най-големите икономики в света. Започва втвърдяване на подхода на президента Тръмп към Китай след високопоставени срещи на върха с президента Си през април и ноември 2017 г.

По-нататък ситуацията ескалира с нови американски мита за китайски стоки на обща стойност 34 милиарда долара. Повече от осемстотин китайски продукта в промишления и транспортния сектор, както и стоки като телевизори и медицински устройства, са обложени с 25% данък върху вноса. Китай отговаря със свои собствени мита върху повече от петстотин американски продукта. Този отговор, също на стойност около 34 милиарда долара, е насочен към стоки като говеждо месо, млечни продукти, морски дарове и соя. Президентът Тръмп и членовете на неговата администрация смятат, че Китай „ограбва“ Съединените щати, като се възползва от правилата за свободна търговия в ущърб на американските фирми, опериращи в Китай. Съответно Пекин критикува действията на администрацията на Тръмп като „търговски тормоз“ и предупреждава, че митата могат да предизвикат вълнения на световния пазар. В заключение на този период в китайско-американските отношения следва той да бъде оценен като време на „Търговска война“, тъй като именно различните търговски санкции, започнати от САЩ, и съответните реакции от китайска страна стават доминиращият процес в горните взаимоотношения и взаимодействия.

Несъмнено ключовите действия на администрацията на Тръмп са фокусирани върху новите мита и нанасяне на удари по високотехнологичните компании на Китай, такива като тези срещу „Хуауей“. Но не бива да се забравя за съществуването на кампании, свързани с Хонконг, Синдзян-уйгурския автономен регион и Тайван. Особена мощна пропагандистка кампания срещу КНР се води във връзка с КОВИД-19. В САЩ започват да го наричат „китайския вирус“. Започват се обвинителни разговори за това, че това е биооръжие, разработено в китайска лаборатория, или най-малко КНР е закъсняла с това да обяви тази опасност пред света. Ето защо тя трябва да плаща многомилиардни компенсации на страните, пострадали от КОВИД-19.

Администрацията на президента Байдън и китайско-американските отношения

С идването на власт на президента Джо Байдън „Търговската война“, водена от Тръмп, постепенно се превръща в така наречената „Хибридна война“. Тя се разширява с такива аспекти като:

- Идеологически аспекти – Демократическата партия е смятана в самите Щати за значително по-идеологизирана от съперническата ѝ Републиканска партия. В нея с бурни цветове се развиват различни идейно-политически течения, които самите американски политолози наброяват не по-малко от шест – неоконсервативно, неолиберално, т. нар. прогресисти, демократически социалисти и други. Важното в случая е общото им убеждение, че идеалният социално-политически и социално-икономически модел е този на съвременните Щати, който следва да бъде наложен на света. В условията, когато „модела на социализъм с китайски характеристики“ бележи все по-убедителни достижения в множество области, важна задача за администрацията на Байдън става идеологическата атака срещу, както казват самите демократи, „автократическия модел на Китай“.

Това в никакъв случай не означава, че по времето на администрацията на Тръмп не е имало идеологически атаки. Въпросът е в това, че администрацията на Байдън превръща идеологическия аспект в едно от ключовите направления на своята политика по отношение на Китай. Това личи и от изказването на Байдън на виртуалната среща със Си Дзинпин на 15 ноември 2021 г., на която президентът на САЩ заявява, „...че Съединените щати ще продължат да отстояват своите интереси и ценности и заедно с нашите съюзници и партньори, ще гарантират, че правилата на пътя за 21-ви век напредват в една международна система, която е свободна, отворена и справедлива... Президентът Байдън изрази загриженост относно практиките на КНР в Синдзян, Тибет и Хонконг, както и за човешките права като цяло“.⁷

- Технологични аспекти – В условията на бърз скок на КНР в научно-техническата и иновационна динамика „технологическата война“ стана един от ключовите параметри на противопоставянето между Китай и САЩ. „Технологическата война“ започва с въведена забрана за закупуване на оборудване на Huawei и ZTE от американски правителствени агенции, както и сътрудничеството на правителствени агенции на САЩ от всички

⁷ „Readout of President Biden’s Virtual Meeting with President Xi Jinping of the People’s Republic of China“ in <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/11/16/readout-of-president-bidens-virtual-meeting-with-president-xi-jinping-of-the-peoples-republic-of-china>, [Accessed 04.12.2021].

нива с компании, използващи оборудването на тези компании. Тази забрана влиза в сила през август 2020 г. по време на президентството на Тръмп. Второ, доставката на американски технологични продукти (компоненти, подсистеми, софтуер и др.) за Huawei без държавен лиценз е забранена, което води до прекъсвания на вноса на например чипове Qualcomm, проблеми с операционната система Android от Google, както и до скъсването на Huawei с най-големия изпълнител на монтаж на своите телефони – Singapore-American Flex. Същият е вторият по големина световен договорен производител на електроника и свързани продукти. И въпреки че след трудни преговори с американски компании Министерството на търговията на САЩ все пак им издава временни разрешения, практика, която приключва през август 2020 г., действията на САЩ създават сериозни проблеми за Huawei. Става дума преди всичко за финансови разходи, включително загуба на някои клиенти и необходимостта спешно да се търси замяна на редица доставчици. Но също така и за репутационни щети и най-важното – за внезапно осъзнатата необходимост не само от ускорено заместване на вноса, но и за създаването на паралелна иновационна система с участието на Китай с приятелски страни и партньорски компании.

Дейността в тази област води до редица значими резултати. Те включват развитието на собствените технологии на Huawei, включително операционните системи. Но това също така импулсира и китайските електронна индустрия и стартиращи фирми. Открива се съвместна лаборатория за изкуствен интелект в Москва и засилване на сътрудничеството с Руската федерация, укрепване на технологичните звена в други страни, споразумение от 2020 г. с Tencent за развитието на пазара на приложения за телефони Huawei и т. н. Очевидно паралелно се разработват „сиви“ или просто косвени схеми за закупуване на необходимите технологии, услуги и продукти. Определено трябва да се каже, че прогнозите са, че интензивността на този тип противопоставяне ще нараства;

- Дипломатически аспекти – През последната година в средствата за масова информация на САЩ започват да споменават възможността САЩ да се откажат от курса „Един Китай“. Т.е. да се признае Тайван, което безспорно силно би влошило отношенията САЩ – КНР. В рамките на проведения на 15.11.2021 г. виртуален разговор Джо Байдън – Си Дзинпин американският президент заявява, че Белият дом „категорично се противопоставя на едностранните усилия за промяна на статуквото или подкопаване на мира и стабилността през Тайванския проток“.⁸ Заедно с

⁸ <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/11/16/readout-of-president-bidens-virtual-meeting-with-president-xi-jinping-of-the-peoples-republic-of-china/>, [Accessed 04.12.2021].

това в САЩ се множат призивите Щатите да бойкотират Зимните олимпийски игри през февруари 2022 г. в Пекин. Като причина за такъв бойкот се изтъква „нарушаване на човешки права при събитията в Хонконг и по отношение на уйгурите“. Наред с това вървят непотвърдени сведения, че Си Дзинпин е поканил Байдън да присъства на гореспоменатата Зимна олимпиада 2022, при което Байдън е приел тази покана;

- Военно-политически аспекти – Още през 2007 г. се създава т. нар. „Четиристранен диалог за сигурност“ (Quadilateral Security Dialogue – QSD), известен още като „Quad“ или „QUAD“. В него влизат САЩ, Индия, Япония и Австралия. Същата тази инициатива в пълния ѝ формат се преустановява скоро след създаването си, след като правителството на Австралия, начело с представителя на Австралийската лейбъристка партия Кевин Руд, изтегля страната от „Диалога“. В първоначалния си формат QUAD се възстановява напълно едва през 2017 г. Официална цел на инициативата е да се установи „Дъга на демокрацията в Азия“. Нейната неофициална, но не и скривана цел, е да се „сдържа“ Китай. По линия на QUAD се осъществяват военни учения под лозунги за „Свободен и отворен Индо-Тихоокеански регион“.

На 15 септември 2021 г. между Австралия, САЩ и Обединеното кралство (Великобритания) е сключен Тристранен договор (пакт) за сигурност, т. нар. AUKUS от абривиатурата на имената на трите държави на английски език, с явна насоченост „сдържане“ на Китай в Индо-Тихоокеанския регион. По повод на този пакт Китай заявява, че тези три страни се придържат към „манталитет от времето на Студената война“.⁹ Опасен момент по повод на този пакт е предаването на технологии на строителството и владенето на атомни подводни лодки на неядрена страна като Австралия, което представлява нарушение на международните договорености ядрени страни да не предават ядрени технологии на неядрени държави. Нещо което КНР, особено в Тихоокеанската зона, никак не може да толерира.

Нужно е да се подчертае, че именно във връзка с военно-политическия аспект на взаимоотношения се наблюдава най-сериозното и най-взривоопасно напрежение в китайско-американските отношения. Разгаряните информационни кампании във връзка с Тайван, обвиненията, че НОАК (Народно-освободителната армия на Китай) ще нападне Тайван, проникналите сведения, че американски военни инструктори тренират военните сили на Тайван и други подобни, нанасят дълбоки поражения

⁹ BBC News. “Aukus: China denounces US-UK-Australia pact as irresponsible”. 17.09.2021. [Accessed 26.11.2021].

върху доверието между двете глобални сили и създават възможности за, не дай Боже, горещ сблъсък даже в резултат на случаен инцидент;

- Търговско-икономическа война – След като президентът Джо Байдън идва на власт, през февруари китайският външен министър Уан И го призовава да премахне множеството ограничения, наложени по времето на Тръмп. По време на форум на Министерството на външните работи за отношенията между САЩ и Китай той се обръща към администрацията на Байдън да премахне санкциите за търговия и контактите между хората, като същевременно моли да се спре намесата във вътрешните работи на Китай.¹⁰ През май и юни 2021 г. продължават дискусиите между високопоставени представители на КНР и САЩ. Китайското министерство на търговията определя разговорите като откровени, продуктивни и прагматични, докато американските представители казват, че очакват с нетърпение по-нататъшен диалог.¹¹

Междувременно, въпреки ограниченията и митата, търговските взаимоотношения на Съединените щати с КНР се характеризират със значителен дефицит. Така например през 2018 г., в началото на „Търговската война“ на администрацията на Тръмп с Китай, търговският дефицит на САЩ с Китай е 418 млрд. 232.9 млн. щатски долара. Съответно по-натък във времето дефицитът намалява, но продължава да е значителен: 2019 г. – 344,312.000 000 щ.д., 2020 г. – 310,263.500 000 щ.д., 2021 г. до края на м. септември – 255,438.800 000 щ.д.¹²

Следва да се каже, че по отношение на търговско-икономическите аспекти на отношенията с КНР администрацията на Байдън тръгва засега на един по-различен курс от тази на Тръмп. Като се осъзнава, че рязкото скъсване и ограничаване на тези отношения определено нанася ущърб и на самите американски корпорации и американски потребители, но също така и на интересите на Щатите като цяло, те започват значително по-гъвкава игра. Ясно става, че не може за кратко време да се заменят китайските доставки на стоки с относително ниска цена, за сметка на такива произведени в Индия, Мексико или Югоизточна Азия. Като се изхожда от тази обективна ситуация, се строи една значително по-дългосрочна игра, в която несъмнено на първо място са поставени както интересите на американския капитал, така и геополитическите интереси на САЩ. При това

¹⁰ The Guardian. March 19, 2021, “US and China publicly rebuke each other in first major talks of Biden era”, [Accessed, 21.03. 2021].

¹¹ Reuters. June 3, 2021. “China upbeat on trade talks with U.S., says both ‘seek common ground’”. [Accessed 19.06.2021].

¹² Trade in Goods with China, <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html>, [Accessed 04.12.2021].

стремежът е да се търси максимална хармонизация между тези два типа интереси, които невинаги съвпадат, както в краткосрочна, но понякога и в дългосрочна перспектива;

- Други аспекти, които тук няма да засягаме.

В крайна сметка може да се каже, че гореспоменатите аспекти на китайско-американските отношения на съвременния етап отразяват две ключови противоречия – първото – геополитическо, а второто – геоикономическо. Геополитическото противоречие се разкрива от сблъсъка между две различни виждания за света, но и сили, и страни, които стоят зад тези виждания. Първото виждане е това за еднополярния свят, зад което е САЩ, които искат да запазят позицията си в света след разпада на СССР. Тогава светът от двуполярен изведнъж се оказва еднополярен, начело със Съединените щати. Макар този еднополярен свят вече „да трещи по шевовите“, Щатите не само желаят да запазят днешното статукво, но да се върнат към онзи период, когато никой не отправяше предизвикателства към страната на върха на еднополярния свят – САЩ.

Но тук влиза в действие другото ключово противоречие, което се изразява от наличието на два различни модела на социо-икономическа динамика. От една страна е неолибералният модел, предлаган и налаган от САЩ и Великобритания още от 80-те години на XX век. Трябва да отбележим, че неолибералният модел съществува в най-малко три основни формата – този на страните от центъра на световната капиталистическа система, както и тези от полупериферията и периферията на същата. Проблемът тук е, че неолибералният модел даже от центъра на капиталистическата система в сравнение с конкурентния модел, предлаган от КНР – този на „социализма с китайски характеристики“, губи все повече геоикономическата конкуренция от гледна точка на темпове на развитие, ликвидиране на бедността и създаване на перспективи на развитие. Да не говорим за неолибералните модели на полупериферийните и периферийните страни, които са на практика пълен провал.

Тази геоикономическа „слабост“ на САЩ, укоренена в неолибералния модел, около който е структурирана значителна част от американския политически, административен и бизнес елит, несъмнено ожесточава геополитическата борба. Става дума за борба, която Щатите и ръководеният от тях Запад водят срещу сили, в центъра на които са КНР и Русия. В случая остава надеждата, че в рамките на различните видове конфликти, от които е изградена тази геополитическа борба, няма да се мине „червената линия“, зад която ще последва глобална хуманитарна катастрофа за цялото човечество.

Заключение – Въздействие на динамиката на отношенията на глобалните фактори КНР – САЩ върху страните от Централна и Източна Европа

През 2011 г. Китай предлага на страните от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) регионално сътрудничество чрез „формулата 16 + 1“. Тази инициатива на Китайската народна република е насочена към засилване и разширяване на сътрудничеството с 11 държави – членки на ЕС, и 5 балкански държави – Албания, Босна и Херцеговина, България, Хърватия, Чехия, Естония, Унгария, Латвия, Литва, Македония, Черна гора, Полша, Румъния, Сърбия, Словакия и Словения, в областта на инвестициите, транспорта, финансите, науката, образованието и културата. В рамките на инициативата Китай определи три потенциални приоритетни области за икономическо сътрудничество: инфраструктура, високи технологии и зелени технологии.

Въпреки че в самото начало форматът „16 + 1“ не се смята за важна инициатива от геополитическа и дори от икономическа гледна точка на фона на няколко ключови събития и процеси, той започва да придобива чертите на нарастваща по своята тежест геостратегическа схема. Едно от ключовите събития е проектът „Един пояс, един път“, издигнат от ръководителя на КНР Си Дзинпин, който сам по себе си представлява инициатива със световно значение. Такъв проект увеличава значението на ЦИЕ.

Несъмнено страните от Централна и Източна Европа не представляват самостоятелен геополитически субект. Нещо повече – даже Европейският съюз, в който влизат 11 от страните в ЦИЕ, е на практика подчинена на щатските геополитически интереси, геополитическа и геоикономическа единица. Затова те са принудени да следват доминиращата геополитическа сила в региона – САЩ днес.

В този смисъл, когато говорим за инициативата 16/17 + 1 (след влизането на Гърция в същата тази инициатива), това беше възможно, когато форматът *Chimerica* все още не беше напълно унищожен. Днес, когато ситуацията се промени и в отношенията между Китай и САЩ напрежението започна да нараства, изпълнението на конкретни инициативи ще става все по-трудно. Даже, както свидетелства случаят с Литва, отделни страни от ЦИЕ могат да бъдат използвани за различни провокации, насочени против КНР.

Така или иначе, сред страните от ЦИЕ във връзка със сътрудничеството с Китай, предвид вътрешната ситуация в тези страни и доказалия се досега модел на външнополитическо поведение на политическия елит

на отделните страни, би могло да се очакват няколко основни линии на взаимоотношения и взаимодействия с Китай:

- Страни, които рязко ще се дистанцират от Китай и чиито елити са способни даже да се поддадат на натиск за провеждане на провокационни акции по адрес на КНР. В тези страни може да се очаква усилване на „синофобска пропаганда“;
- Страни, които също, къде по-рязко – къде по-плавно, ще се дистанцират от Китай, но ще внимават да не се обвързват с провокации по адрес на КНР. Даже и да се позволи „синофобска пропаганда“, тя ще бъде относително умерена;
- Страни, които ще се стремят да запазят взаимоотношенията с Китай на досегашно равнище на развитие, макар и да се поддадат на натиск да допуснат „леки“ синофобски пропагандни кампании по един или друг повод;
- Страни, които ще видят възможност да подобрят взаимоотношенията си с КНР в новата обстановка.

Трудно ли е да се предположи каква линия ще следва т. нар. български политически „елит“?!

Библиография

Стефанов, Колева 2015: Стефанов, Нако, Колева, Аксиния. Китай – социално-икономическо развитие от древността до наши дни. Изд. „Изток-Запад“, С., 2015, ISBN 978-619-152-568-3. [Stefanov, Koleva 2015: Stefanov, Nako, Koleva, Aksini. Kitay – socialno-ikonomichestko razvitie ot drevnostta do nashi dni. Izd. “Istok-Zapad“, Sofia 2015].

<https://history.state.gov/countries/issues/china-us-relations/>, [Accessed 11.11.2021].

Ferguson N. “The End of Chimerica: Amicable Divorce or Currency War?” в http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/2019/end_of_chimerica.html, [Accessed 10.11.2021].

<https://www.businessinsider.com/china-overtakes-us-as-worlds-largest-economy-2014-10>. [Accessed 01.09.2018].

Robert B. Zoellick and Justin Yifu Lin. “Recovery: A Job for China and the U.S.” в <http://www.washingtonpost.com>. 2009-03-06. [Accessed 01.11.2021].

“Readout of President Biden’s Virtual Meeting with President Xi Jinping of the People’s Republic of China” in <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/11/16/readout-of-president-bidens-virtual-meeting-with-president-xi-jinping-of-the-peoples-republic-of-china>. [Accessed 04.12.2021].

<https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/11/16/readout-of-president-bidens-virtual-meeting-with-president-xi-jinping-of-the-peoples-republic-of-china/>. [Accessed 04.12.2021].

BBC News. „Aukus: China denounces US-UK-Australia pact as irresponsible“. 17.09.2021. [Accessed 26.11.2021].

The Guardian. March 19, 2021, “US and China publicly rebuke each other in first major talks of Biden era”, [Accessed, 21.03. 2021].

Reuters. June 3, 2021. “China upbeat on trade talks with U.S., says both ,seek common ground”. [Accessed 19.06.2021].

Trade in Goods with China, <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html>, [Accessed 04.12.2021].